

Зарубіжні авторські зібрання

Франц

Листи
до Макса
Брода

Харків
«ФОЛІО»
2024

1904, Прага

Лист до Макса Брода

Дорогий Макс,

оскільки вчора я не був у коледжі, мені здалося, що потрібно написати тобі, щоб пояснити, чому я не пішов з вами на маскарадний бал, хоча, можливо, й обіцяв це зробити. Вибач, я хотів отримати задоволення, запросивши тебе та Пржибрама¹ на спільний вечір, оскільки подумав, що це буде гарна компанія, коли ти, змушений моментом, будеш робити влучні зауваження — як ти це вмієш — а він з його розумного погляду, який у нього є на все, окрім мистецтва, буде висловлювати доречне протиставлення.

Проте, коли я задумався, то забув про твою компанію, ту маленьку компанію, в якій ти був. На перший погляд незнайомця, вона не представляє тебе у вигідному світлі. Тому що вона частково залежить від тебе, а частково не залежить. Наскільки вона залежить, вона оточує тебе як чутливий гірський регіон із підготовленим ехо. Це збиває слухача з пантелику. Поки його очі хочуть зосередитись на предметі перед собою, його спина буде побита. Насолода від обох невелика, особливо якщо слухач зовсім не є спиритним.

Але якщо усе є незалежним, то це завдає тобі ще більшої шкоди, тому що воно спотворює тебе, через що ти

¹ Евальд Пржибрам — однокласник і друг Франца, про якого кілька разів згадувалося в листах. Його рисами наділений персонаж оповідання Кафки «Опис однієї боротьби».

опиняєшся не в тому місці, тебе спростовують відносно до слухача, і яка тоді користь від прекрасного моменту, коли друзі такі послідовні. Дружній натовп допомагає лише під час революцій, коли всі вони здаються одночасними й простими, але якщо під розсіяним світлом за столом відбуваються невелика змова, то вони їх зірвуть. Це наче ти хочеш використати для моменту свою декорацію «Ранковий пейзаж» і встановити її як тло, але твої друзі вважають, що для цієї години більш відповідною є «Вовча ущелина», і вони ставлять «Вовчу ущелину» поряд з тобою в якості бокових завіс. Звичайно, обидві декорації намальовані тобою, і кожен глядач може це бачити, але раптом бентежні тіні з'являються на лузі ранкового пейзажу та огидні птахи починають літати над полем.

Я вважаю, що так і відбувається. У тебе це трапляється рідко, але час від часу (хоча я ще не зовсім це розумію) ти кажеш: «У Флобера важливі ідеї про факти, знаєш, без дурниць». Проте в якому б негарному світлі я б тебе представив, якби використав би це наступним чином. Ти кажеш: «Який гарний Вертер». А я кажу: «Якщо говорити відверто, то в ньому є багато дурниць». Це смішне й незручне зауваження, але я є твоїм другом, поки я це говорю, і не хочу тобі нашкодити, я просто хочу виразити слухачеві твою загальну думку про такі речі. Адже часто це і є ознакою дружби, коли ти вирішуєш не домислювати до кінця, що стоїть за висловлюваннями друга. Тим часом слухач стає сумним та втомленим. Я це написав, оскільки мені буде сумніше, якщо ти не пробачиш мені того, що я не провів з тобою вечір, аніж якщо ти не пробачиш мені цього листа.

З найкращими побажаннями,

Твій Франц К.

Чекай, не відкладай ще цього листа, я перечитав його і бачу, що він незрозумілий. Я хотів написати: що для тебе є нечуваним щастям, а саме дозволити собі бути

необережним у втомлений час, щоб однодумець самостійно довів тебе туди, куди прагнув, не зробивши й кроку з твоєю допомогою, саме це й проявляє тебе у такій ситуації — я так думав у випадку з П. — проте не зовсім таким, яким би мені хотілося.

На сьогодні цього досить.

28 серпня 1904 року, Прага

Лист до Макса Брода

[Прага, 28-08-1904, неділя]

Так легко посміхатися на початку літа. Серце жваво гупає у грудях, хода віддає легкістю і з нетерпінням чекаєш майбутнього життя. Чекаєш східних чудес, проте потім відмовляєшся від них комічним поклоном і нечіткою мовою, що робить цю гру такою звичною і хвилюючою. Сидиш собі на безладно заправленому ліжку і дивишся на годинник. Він показує пізній ранок. Але ми вже малюємо в уяві вечір за допомогою приглушених фарб та далеких краєвидів, які розширюються. І ми потираємо руки від радості, коли наша тінь стає увечері такою довгою та гарною. Ми прикрашаємо себе внутрішньою надією, що прикраси стануть нашою сутністю. І коли нас запитують про наше передбачуване життя, навесні ми звикаємо відповідати розтягнутим жестом руки, яка одразу опускається, наче це був такий зайвий, смішний жест про очевидні речі.

І якби ми були б повністю розчаровані, це було б для нас сумно, але, у відповідь на нашу щоденну молитву, послідовність нашого життя може бути милостиво збережена відповідно до його постійного вигляду. Але ми не розчаровані, адже ця пора року, яка має лише кінець, але не початок, викликає у нас стан, який є настільки дивним

і природним для нас, що може нас вбити. Нас буквально несе повітря, що дме, як йому заманеться, а ми не без жартів хапаємося за голову під час вітру чи намагаємось заспокоїтись сказаними вголос словами, схопившись тонкими кінчиками пальців за коліна. Хоча в інших випадках ми до певної міри досить ввічливо не бажаємо з'ясувати про нас самих нічого чіткого, це відбувається зараз, і ми шукаємо цього із певною слабкістю, правда, у тій манері, в якій ми для розваги робимо вигляд, що намагаємось зловити маленьких дітей, які повільно спотикаються перед нами. Ми нишпоримо у темряві, мов кроти, і виходимо із засипаних піщаних склепінь, почорнілі та з оксамитовою шерстю, а наші бідні почервонілі ноги витягаємо вперед для жалоців.

Під час прогулянки мій пес спіймав крота, який намагався перетнути вулицю. Він продовжував стрибати на нього, а потім знову відпускав, бо він ще молодий і лякливий. Спочатку це мене потішило, зокрема збудження крота, який відчайдушно і марно намагався вирити нірку у твердому ґрунті вулиці. Проте раптом, коли пес знову вдарив його витягнутою лапою, він закричав. Він кричав так: Кс, ксс. І тоді мені здалося... — ні, мені нічого не здалося. Щось сталося з моєю головою, бо в той день у мене голова була такою важкою, що я ввечері з подивом помітив, що підборіддя вросло мені в груди. Але наступного дня я вже гарно підняв свою голову. А ще наступного дня одна дівчина одягла білу сукню і закохалася у мене. Проте вона була дуже нещаслива, через те, що я не зміг її втішити, оскільки це така складна річ. Ще одного дня, після короткого післяобіднього сну, коли я розплющив очі, не зовсім впевнений у своєму житті, я почув, як мама запитала звичайним тоном з балкона: «Що ви робите?» Одна жінка відповіла їй з саду: «У мене перекус на траві»¹. Я був

¹ Цей уривок можна знайти — з майже однаковим формулюванням — в оповіданні Кафки «Опис однієї боротьби».]

вражений тою твердістю, з якою люди проживають своє життя. А ще одного дня я зрадив від напруженого болю, викликаного хвилюванням, того дня, коли було хмарно. Потім був тьмяний тиждень чи два, чи навіть більше. А потім я закохався в жінку. Потім в пабі були танці, але я туди не ходив. Тоді мені було сумно, і я відчував себе дуже дурним, так що я натрапив на польові дороги, які тут є дуже крутими. Потім одного дня я прочитав цей уривок у щоденниках Байрона¹ (я пишу його довільно, бо книга вже запакована): «Я вже тиждень не виходжу з дому. Вже три дні я боксую по чотири години на день зі своїм майстром з фехтування у бібліотеці з відкритими вікнами, щоб заспокоїти свій розум».

А потім, а потім літо закінчилось, і я відчуваю, що стає холодно, що пора відповідати на літні листи, що моя ручка трохи зісковзнула, і тому я можу її відкласти.

Твій Франц К.

1904, Прага

Лист до Макса Брода

Мене здивувало, що ти мені нічого не написав про Тоніо Крегера². Але я сказав собі: «Він знає, яким я буваю щасливим, коли отримую від нього листа, і про Тоніо Крегера має бути щось сказано. Мабуть, він мені теж писав, але бувають різні ситуації, як грозові хмари, землетруси, лист загубився». Однак відразу після цього я був роздратований цією ідеєю, оскільки я не був у настрої писати, і, лаючись, що мені потрібно відповісти на, можливо, ненаписаний лист, я почав писати:

---

¹ Щоденники англійського поета Джорджа Гордона Ноеля Байрона (1788—1824).

² Головний герой новели Томаса Манна, яка спочатку була опублікована в «Новому огляді» у лютому 1903 року.

Отримавши твій лист, я в розгубленості подумав, чи варто їхати до тебе, чи відправити тобі квіти. Але я не зробив ані того, ані іншого, частково через недбалість, частково через те, що боявся робити дурниці, бо я трохи не в собі, і мені так сумно, як у дощовий день.

Але від твого листа мені стало добре. Бо коли хтось говорить мені частину правди, я вважаю це безцеремонним. Роблячи це, він повчає мене, принижує мене, очікує від мене контрдоказів, почувавши себе при цьому у повній безпеці, адже вважає свою правду неспростовною. Але це настільки церемонно, недбало і зворушливо, коли хтось комусь говорить про упередження, і це ще більш зворушливо, коли хтось це виправдовує, і навіть більше, коли це знову виправдовують за допомогою упереджень.

Можливо, ти також пишеш про подібність до твоєї розповіді «Експурсія в темно-червоне»¹. Раніше я теж думав про таку широку подібність, перш ніж знову читати «Тоніо Крегера». Адже новизна «Тоніо Крегера» полягає не в тому, що він відкрив це протиставлення (слава Богу, що мені більше не потрібно думати про це протиставлення, це лякаюче протиставлення), а в особливо плідному (поет в «Експурсії») закохуванні в протилежності.

Тепер якщо я вірно припускаю, що ти написав про ці протиставлення, тоді я не розумію, чому твій лист загальом такий схвильований і написаний наче із затримкою подиху. (Можливо, для мене це лише нагадування про те, що ти був таким у неділю вранці.) Я прошу, залиш себе хоч трохи у спокої.

Так, так, добре, що цей лист теж буде загублено.

Твій Франц К.

Після двох забутих днів.

---

¹ Оскар Баум пише про свого друга Кафку: «Я досі маю чіткі спогади про нашу першу зустріч. Макс Брод виступив посередником. Він привів до мене Франца Кафку і того осіннього дня в 1904 році прочитав нам свій нещодавно завершену новелу “Експурсія в темно-червоне”».

1904, Прага

Візитівка для Макса Брода

[Прага, ймовірно 1904]

Будь ласка, почекай трохи. Я точно буду тут о пів на одинадцятку. Знаєш, я забув, що сьогодні свято, і Пржибрам не відпускає мене. Але я обов'язково прийду.

Твій Франц К.

09 лютого 1905 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, ймовірно 09-02-1905, четвер]

Вибач, але у мене не буде часу завтра вранці. Проте я був би дуже радий, якби ти прийшов у п'ятницю. Якщо ти не зможеш прийти, напиши мені.

Франц К.

05 квітня 1905 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 05-04-1905, середа]

Сьогодні буде концерт камерної музики, і я на нього збираюся. Пробач мені, будь ласка, але я принесу тобі «Етику»¹ в суботу.

Твій Франц К.

---

¹ Ймовірно, тут є зв'язок з лекцією Брода на тему «Докази в етиці», яка відбулася у празькому «Кафе Лувр» — місці зустрічі гуртка філософів, в обговореннях якого у цей час також брав участь Кафка.

21 квітня 1905 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 21-04-1905, п'ятниця]

Зараз я наполовину щасливий, що я багато чому навчаюся, і тому цього тижня не збираюся йти до кав'ярні. Я хотів би бути там увечері, оскільки я не вчуся після 7-ї години, але тоді я занадто відволічуся, й наступного дня навчання буде мене напружувати. А я не можу гаяти час. Тож краще, якщо я почитаю ввечері Кюгельгена¹, хороша активність для маленького серця та для сну, коли він наступає. Мої тобі вітання.

Франц.

04 травня 1905 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 04-05-1905, четвер]

Оскільки ти пережив щось гарне, у чому я абсолютно не беру участі, ти не повинен сердитися на мене. Тим паче, що мені довелося думати, що через найжорсткішу погоду зустріч відбулася у кав'ярні, і ви провели час зі Стефаном Георге² у спокійній обстановці. І ось зараз об одинадцятій погода така прекрасна, але мене ніхто не втішає з цього приводу.

Твій Ф. К.

---

¹ Книгу «Спогади про молодість старця» Вільгельма фон Кюгельгена можна знайти у посмертній бібліотеці Кафки.

² Стефан Георге (1868—1933) — німецький поет-символіст та перекладач. Брод поклав на музику його вірш «Поки твоя матір годує тебе грудьми».

24 серпня 1905 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Цукмантель, 24-08-1905, четвер]

Дорогий Б.,

звичайно, я б тобі написав, якби я залишився у Празі. Але я такий необачний і необачно знаходжуся вже четвертий тиждень у санаторії у Сілезії¹ серед багатьох людей та жінок і вже відчуваю себе цілком живим.

Франц К.

19 лютого 1906 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 19-02-1906, понеділок]

Дорогий Макс,

врешті-решт мені не вдалося тобі написати про те, що завтра я не можу піти на виставку², зовсім не зможу. Я дозволив себе спокусити та прийняв абсурдно ранній термін, в той час як мої знання не зовсім повні. Це було досить необдумано, а тому й чудово, якби тільки я не думав увесь час про докторський ступінь, який я вже скоро отримаю, щоб звільнитися. А як там справи з «Аметистом»³? Я підготував гроші. Подивися на виставці, чи можна купити там щось чарівне за невеликі гроші, можливо, в якості весільного подарунку.

Твій Франц.

---

¹ Санаторій у невеличкому місті Цукмантель, що розташоване у Чеській Сілезії, на півночі Моравії біля підніжжя гір Єсеніки. Зараз Цукмантель називається Злате-Гори.

² Ймовірно, художня виставка «Прекрасна Прага», яку можна було побачити в Рудольфінумі з початку лютого і яка, за повідомленням газети від 18 лютого, викликала у містян жвавий інтерес.

³ Журнал «Аметист: Журнал дивовижної літератури та мистецтва», який видавав Франц Бляй у Мюнхені між груднем 1905 та осінню 1906 року. Випуск за лютий 1906 року містив три вірші Макса Брода.

15 березня 1907 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 15-03-1906, четвер]

Дорогий Макс,

насправді я мав би писати тобі під час мого іспиту, бо певно, що ти зберіг мені три місяці мого життя заради чогось іншого, окрім вивчення фінансів. Врятували мене лише твої шпаргалки, завдяки яким я вразив В.¹, наче був його дзеркальним відображенням з більш цікавим австрійським забарвленням, і, незважаючи на те, що він був захоплений великим натовпом, про який він говорив ці півроку, а я пригадав лише твої шпаргалки, ми все одно прийшли до чудового консенсусу. Але й у інших все проходило дуже весело, коли їм не вистачало знань.

Сердечні вітання. П.² склав його дуже добре.

Твій Ф.К.

27 травня 1906 року, Прага

Візитівка для Макса Брода

[Прага, 27-05-1906, неділя]

Дорогий Макс,

оскільки ми з тобою так довго не бачилися (було носіння ящиків і прибирання пилу, оскільки наш магазин переїжджає³, юна дівчина, так мало навчання, твоя книга⁴,

---

¹ Професор Альфред Вебер (1868—1958), який був викликаний до Праги з Німеччини в 1904 році, глибоко вразив Макса Брода. Він був ментором Кафки і, ймовірно, вплинув на його мислення та письменництво.

² Однокласник та близький друг Кафки Евальд Пржибрам. Вони навчалися разом у гімназії та університеті.

³ Переїзд галантерейного магазину батька Кафки з Цельтнергассе, 12, у палац Кінських, що знаходиться на Староміській площі у Празі.

⁴ Перша книга Макса Брода «Смерть мертвим!», яка була опублікована у 1906 році.

повії, «Лорд Клайв» Маколея¹; тепер виходить повна картина), і ось, коли ми з тобою так довго не бачилися, я приїду сьогодні, щоб тебе не розчарувати, і тому що, я в це вірю, твій день народження є веселим і прекрасним перевтіленням «Щасливців»². Ти добре мене приймаєш.

Твій Франц К.

29 травня 1906 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 29-05-1906, вівторок]

Дорогий Макс,

оскільки я все ще мушу вчитися (я не шкодую, це приємне зайве заняття для такого зайвого заняття) і оскільки вдень мені важко зняти своє лахміття та одягнути костюм для прогулянок, тож я повинен жити, наче нічний звір. Але я хотів би побачити тебе якось увечері, можливо, завтра у середу, або в інший час, в який забажаєш. До речі, я пишу тобі, бо в основному хочу дізнатися, як ти, адже у понеділок ти був у свого лікаря.

Франц.

07 червня 1906 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 07-06-1906, четвер]

Мій дорогий, я деякий час не зможу нікуди поїхати. Декан був настільки безрозсудним, що трохи змістив

---

¹ Есе англійського історика лорда Т. Б. Маколея «Лорд Клайв».

² Макс Брод пише про це так: «Роман, над яким я працював роками, так і не закінчивши його. Також розглядалася назва “Тисяча задоволень”».

у часі мій термін¹, і оскільки мені було соромно бути обмежнішим за нього, я не заперечував.

Вчора історик літератури сказав мені абсолютно точно: Макс Брод — справжній поет.

Сердечно тебе вітаю.

Франц.

1906 рік, Прага

Візитівка для Макса Брода

Ти якось сказав, що хочеш отримати записи Краснопольського².

Бажаю тобі удачі.

Твій Франц К.

28 липня 1906 року, Цукмантель

Листівка для Макса Брода

[Цукмантель, 28-07-1906, субота]

Тут так гарно, так гарно. Незабаром я напишу тобі лист, тут просто потрібно написати лист, бо тут так багато чого можна побачити, і все таке змішане.

Якщо потрібно довідатися про щось для твоїх батьків, то було б добре, якби вони написали мені про те, скільки кімнат вони хочуть, і чи потрібна їм кухня.

---

¹ Кафка мав здати римське, канонічне та німецьке право, екзамен з якого мав відбутися 13 червня.

² Лекції адвоката Горазда Краснопольського (1842—1908), які були в той час популярні серед студентів.

13 серпня 1906 року, Цукмантель

Листівка для Макса Брода

[Цукмантель, 13-08-1906, понеділок]

Дорогий Макс,

мене довго не було, а тепер я з'являюся знову, навіть якщо мені все ще важко дихати. Спочатку коротке повідомлення про ваше житло. Гостьовий будинок «Едельштайн» знаходиться за дві хвилини від санаторію, недалеко від лісу, там є кімната за 5 фл. на тиждень, кімната з гарним пансіоном за 45 фл. на місяць для однієї людини. З 18-го це може бути дешевше. У залежності від будинку санаторію, кімнати доступні за 7-8 фл. на тиждень.

Твій Франц.

1906 рік, Цукмантель

Листівка для Макса Брода

Це ліс, і в цьому лісі можна бути щасливим. Тож приїжджай сюди!

31 жовтня 1906 року, Прага

Листівка для Макса Брода

[Прага, 31-10-1906, середа]

Дорогий Макс,

прошу тебе, пробач мені вчорашній вечір. Я прийду до тебе о 5 годині. Мої вибачення будуть трохи комічними, тому ти точно їм повіриш.

Твій Франц.